

ria alicujus Sancti in alicujus templi dedicatione, vel sacrificii oblatione Deo ipsi facta, quod non pertinet ad cultum latriæ, sed dulciæ, ut citato loco declaravimus. Incensi autem, vel aliorum suffituum cultus, aut suavium odorum concrematio, vel usus candelarum ardentium, et similia, nec sunt sacrificia, sed sacramentalia quædam, seu accidentales cæremonia, nec continent latriæ cultum de se, vel ex impositione, sed per intentionem colentium determinantur. Et ita fiunt interdum vel in honorem Sanctorum ad significandam eorum sanctitatem, vel ad excitandos animos fidelium ad devotionem unicuique rei congruentem.

CAPUT V.

DE ORIGINE IDOLOLATRIÆ, QUÆNAM FUERIT.

1. *Quæ causa idololatriæ, et quo tempore incæperit.*—*Idololatria quædam sine imaginibus fiebat, alia cum illis.*—Hæc quæstio non difficile potest ex dictis in præcedenti capite definiiri. Potest autem intelligi vel de origine causali, ut sic dicam, id est, de causis et occasionibus idololatriæ, vel de temporaria origine, id est, de initio temporis, in quo introduci cæpit idololatria; et utramque partem attingit D. Thomas, d. quæst. 94, art. 4, priorem in corpore articuli, posteriorem in solutionibus argumentorum. Quod ergo ad priorem sensum attinet, docet D. Thomas idololatriam partim ex ignorantia veri Dei, partim ex prava hominum dispositione quoad affectum, partim ex deceptione dæmonum, originem duxisse. Alii vero, ex Sap. 14, simpliciter asserunt originem idololatriæ fuisse ex erectione statuarum et imaginum in memoriam mortuorum, accedente potentia et tyrannide hominum potentium, et nimium diligentium mortuos suos, eorumque honorem affectantium. Distinguendum autem videtur de duplici idololatria: nam quædam committi potuit et inchoari sine imaginibus, ut significavit D. Thomas, d. quæst. 94, art. 1, ad 4; alia cum imaginibus, et idolis sensibilibus; et prior modus facile contingere potuit in idololatria, quæ in physica theologia nitebatur; posterior vero in civili, et fabulosa theologia maxime locum habet.

2. *Unde prima fuerit orta.*—Dico ergo priorem idololatriam abstrahentem ab idolis sensibilibus ortam fuisse ex ignorantia veri Dei, et imbecillitate humani discursus, adjun-

cta hominum negligentia, et dæmonum inductione ac deceptione. Hoc fere totum colligitur ex cap. 13 Sap., quod ita incipit: *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, et de his quæ videntur bona, non poterunt intelligere eum qui est, nec operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex.* Et subjungit hanc ignorantiam fuisse culpabilem, et ex illa ortum fuisse errorem colendi partes universi, ut Deos, quæ idololatria per se imagines non requirit. Ratio etiam hoc ostendit, quia Theologia naturalis seu physica non est orta ex civili, vel fabulosa; nam potius philosophi, qui in suis scholis illam tradebant, in suis etiam libris popularem et fabulosam idololatriam irridebant, licet fortasse in usu illius, consuetudine quadam et humano timore ducerentur, ut in Varrone et aliis Augustinus reprehendit; ergo error illius theologiæ physica non est ortus ex imaginibus, sed potius, si in illo genere idololatriæ usus idolorum, seu inanium imaginum adjunctus est, ille ortus est ex falso errore plurium Deorum præsidium diversis mundi partibus, aut rebus corporeis, ad quarum similitudinem imagines formabantur. Ita enim bovem, vitulum, serpentem, et species similes in suis imaginibus adorabant, quia putabant diversa numina invisibilia his rebus præsidere, quæ in illis imaginibus colebant, et eadem mente alii colebant solem, lunam, ignem, etc., tanquam mundi partes in se divinum aliquid continentes, quibus postea imagines dicarent, ut eas magis præsentibus haberent, ut aperte sentit D. Thomas in d. art. 1.

3. *Idololatria cum imaginum cultu ex nimio affectu mortuorum orta est.*—Secundo vero dicendum est, idololatriam, cum cultu et veneratione sensibilibus simulacrorum sculptilium et falsarum imaginum, originem vel occasionem habuisse ex nimio affectu ad aliquos homines mortuos, et desiderio præsentia illorum, accedente tyrannide, vel nimia principum assentatione, et adulatione, quæ pravam consuetudinem induxit, et paulatim errorem auxit, cooperante dæmone suis præstigiis ac deceptionibus. Hæc etiam assertio sumitur ex Sap. 14, ubi prius dicitur, idolorum usum non fuisse ab initio, sed ab hominibus otiosis et vanis inventum esse; modum autem inventionis describit Sap. dicens: *Acerbo luctu dolens pater cito sibi rapti filii fecit imaginem, et illum, qui tunc tanquam homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cæpit, et constituit inter serros suos sacra et sacrificia. De-*

inde interveniente tempore, convalescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, et tyrannorum imperio colebantur figmenta; et postea subjungit, ideo fecisse homines imagines eorum, quos honorare volebant: *Ut illum, qui aberat, tanquam præsentem colerent. Et hæc* (concludit Sapiens) *fecit vita humanae deceptio, quoniam aut affectui, aut regibus deservientes homines, incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt.*

4. *Objectio.*—Objici autem potest idololatriam hanc potius duxisse originem ex affectu filii erga parentem mortuum, quam ex affectu patris ad filium, ut Sapiens dicit. Assumptum patet ex multorum Patrum sententia asserentium, mortuo Belo primo Assyriorum rege, Ninum filium ejus, in solatium doloris, imaginem illius erexisse, cui tantam reverentiam exhibebat, ut reis omnibus ad eam confugientibus pepercerit, et ideo homines imaginem illam divinis honoribus colere incæpisse. Ita refert Abul., cap. 4 Genes., q. 13, in fine, et cap. 31, q. 34, in fine, ex Euseb., Joseph.; sed Josephi locum invenire non potui, neque Eusebii. Quamvis enim hic in Chronic., in principio, dicat Ninum, Beli filium, fundasse civitatem Ninive, nihil vero dicit de imagine Beli a Nino erecta. Isidorus autem, l. 8 Etymol., cap. ult., magis hoc indicat, dum ait Bel fecisse idolum Babylonicum, et subjungit: *Fuit autem Bel pater Nini primi Assyriorum regis.* Idem sentit Hieronymus Osee 2, circa illa verba: *Et erit in die illa, dum ait, Ninum in tantam pervenisse gloriam, ut patrem suum Belum referret in Deum;* et subdit inferius: *Didicimus exordium dæmonis, imo hominis in dæmonem consecrati.* Ambrosius etiam idem affirmat, si ejus sunt commentaria in Paulum, quæ sub illius nomine circumferuntur, in id ad Rom. 1: *Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, etc.*

5. Accedit quod multi existimant, idololatriam per usus simulacrorum incæpisse a tempore Enos, filii Seth et nepotis Adæ; non quod credendum sit ipsum fuisse idololatriam, id enim verisimile non est, nec in Scriptura indicatur, imo potius contrarium; sed quod ipse cæperit Dei imaginem ritu catholico erigere, juxta illud Genes. 14: *Iste cæpit invocare nomen Domini;* et inde alii sumpserint occasionem idola condendi, et depingendi Deum sub forma sensibili, tanquam propria Dei, quod ad idololatriam pertinet. Ita sentit Dionysius Carth., sequens scholasticam histo-

riam, quam refert Genes. 4; et sumitur ex Hebræorum lectione et interpretatione, quam ibi Lipomanus in Catena refert, ex Hieronymo, in q. Hebr., super illum locum. Nec dissentiunt Hugo Cardin., Oleaster, et Honcala ibidem. Si autem hoc verum est, longe diversum initium habuit idololatria per imagines falsas, quam Sapiens describit. Denique licet daremus idololatriam fabulosam habuisse illud initium, quod profert Sapiens, nihilominus civilis idololatria, quæ etiam est per imagines, potuit esse antiquior; non enim orta est ex amore parentum aut filiorum mortuorum, sed ex dæmonum industria ac deceptione. Unde verisimile est illud idololatriæ genus esse antiquissimum, quia dæmon semper fuit valde sollicitus in deceptione hominum, maxime affectando sibi divinos honores.

6. *Responsio aliquorum.*—*Impugnatur.*—*Vera solutio.*—Ad primam partem respondent aliqui. Sapientem loqui de privato cultu, historiam autem de Nino intelligi de publico, quia Ninus fuit primus qui occasionem dedit publicæ idololatriæ, imaginem patris publicæ erigendo, et proponendo ut a populis coleretur; nihilominus tamen fieri potuisse ut ante illum acciderit, quod Sapiens narrat, ut homo aliquis potens, ex amore filii præmature mortui, ejus imaginem depingi fecerit, et privatim illam coluerit. Sed profecto etiam Sapiens loquitur de publico cultu per ritum sacrorum et sacrificiorum, et per inductionem subditorum ad illum ritum servandum, ut ex contextu constat. Melius dici posset Sapientem non facere vim in hoc, quod occasio hujus idololatriæ fuerit amor parentis ad filium mortuum, vel amor filii ad parentem mortuum; sed in hoc quod ex affectu ad præsentiam et reverentiam mortuorum hominum illa occasio sumpta sit: et ita sentiunt ac loquuntur Doctores citati, præsertim Hieronymus et Ambrosius, et optime Cyprianus, libr. de Idolorum vanitat. Unde reliqua, quæ in particulari dicuntur, videntur poni gratia exempli; nam fieri quidem potuit, ut et filius ex amore patris, et pater ex affectu ad filium, et subditi ex affectu ad regem, et amicus ex affectu ad amicum illi consuetudini initium dederit. Sapiens autem unum vel aliud exemplum indicat, non vero excludit alia, nec dicit illud exemplum de amore parentis ad filium fuisse omnium primum. Potuit ergo aliud de Nino præcedere.

7. *Solvitur aliter argumentum.*—Adde vero illud etiam satis incertum esse, ut ex alla-

tis auctoribus constat; ideoque verisimile esse credo, Sapientem attingere historiam de aliquo parente, qui filii emortui fecit imaginem, et illi consuetudini initium, seu primam occasionem dedit. Quam historiam multi profani auctores fortasse ignoraverunt, et ideo dixerunt, Ninum fuisse primum, qui usum illum inchoavit. Non tamen desunt etiam inter profanos auctores, qui illius historiae mentionem fecerint; nam divus Fulgentius (si ejus est opus) in lib. 1 Mytholog., § *Unde idolum dicatur*, in hunc modum scribit: *Diophanes, Lacedaemonum auctor, libros scribit antiquitatum viginti quatuor, in quibus ait, Syrophanem Aegyptium, familia substantiaque locupletem, filium genuisse, quem velut enormis substantiae successorem, ineffabili, ultra quam paternitas exiebat affectu erga filium deditum. Isque dum adversis fortunae incursibus raperetur, patri geminae orbitalis crudelis dereliquit elogium, etc.*; et infra: *Denique doloris angustia, quae semper inquirat necessitatis solatium, filii sibi simulacrum in aedibus instituit*; et infra: *Denique idolum dictum est Idodynin, quod nos Latini species doloris dicimus. Namque universa familia in Domini adulationem, aut coronas plectere, aut flores inferre, aut odorama simulachro succedere consueverat. Nonnulli etiam servorum culpabiles, domini furiam evitantes, et ad simulacrum profugi veniam merebantur, et quasi salutis certissimo collatori, florum aut thuris offerebant munuscula, timoris potius effectum, quam amoris affectum.*

8. *In prima mundi aetate non fuisse idololatricam.* — *Idololatria non incepit occasione Enos.* — Ad secundam partem, quae posteriorem sensum quaestionis supra positum attingit, respondeo verisimile esse, quod D. Thomas, dicto art. 4, ad 2, docet, in prima mundi aetate non fuisse usum idololatriae, quod etiam sequitur Abulens. locis citatis, quia cognitio unius veri Dei ab Adamo tradita, tam erat recens, vivente adhuc ipso Adamo; ut nec cogitatio plurium deorum, nec idololatria videatur potuisse tam cito introduci. Quae ratio, licet non convincat de toto tempore illius primae aetatis usque ad diluvium, neque de tota multitudine hominum in varias congregationes et populos jam divisa, in quibus fere omnibus innumera vitia percerebant, quibus ratio et traditio obscurari et oblivisci potuit, persuadet nihilominus non incepisse a temporibus Enos, nec occasione illius. Et certe in Scriptura hoc nullum habet fundamentum,

maxime juxta Vulgatam lectionem, quae a nobis retinenda est, in qua solum dicitur Enos cepisse *invocare nomen Domini*, quod non oportet intelligi de ritu imaginum, sed de aliquo quocumque solemniori ritu per publicas deprecationes, vel templa, aut sacra vel certa sacrificia communia, ut alii multi exponunt, et videri potest in Mendoza, in Quodlib., q. 7 positiva. Et licet daremus Enos incepisse Dei imagines instituire ad instructionem et memoriam, per metaphoricam aliquam representationem, non per propriam similitudinem id fecisse credendum est. Quod vero inde sumpserint alii occasionem idola fingendi, Scriptura non docet, nec est fundamentum ad id asserendum.

9. *Quidam dicunt ita pium fuisse Enos, ut tanquam Deus coleretur ab hominibus.* — *Impugnatur.* — Alii vero dicunt Enos fuisse tam pium et sanctum, ut coeperint illum invocare, eique tanquam Deo imaginem dicere; quod significat Theodoretus, quaest. 47 in Genes., et Anastasius Nicenus, in Quaest. Eccles., et alii citati in Catena Lipom., Genes. 4. Sed neque hoc fundamentum habet in Scriptura, ut ex dictis constat, quia Scriptura non dicit passive: *Incepit invocari*; sed active *Incepit invocare*; et licet passive loqueretur, juxta illam lectionem non diceretur, ipsum Enos incepisse invocari, sed tunc, id est, eo tempore incepisse invocari Deum, vel speciali ritu publico, ut dixi, vel speciali nomine Jehova, ut Cajetanus ait. Nullum ergo habemus fundamentum, ut dicamus, tunc incepisse idololatricam, praesertim per imagines et figuras hominum. Quando autem incepit, incertum mihi est; nam auctores varia referunt, et nullam certam vel satis probabilem historiam produunt. De qua re videri possunt Lactantius, lib. 1, c. 22, et lib. 6, capit. 11 et sequentibus; Eusebius, libro 10 de Praepar. Evangel., et in Chronic., anno mundi ter millesimo sexcentesimo quinquagesimo; Augustinus, lib. 4 Civit. et sequentibus, usque ad 8; Isidorus, lib. Etymol., cap. 11; et Coel. Rhodrig., lib. 8 Lect. antiq., c. 36; et Polyd. Virgil., de Rerum invent. c. 3.

10. *Prius fuerunt ab hominibus imagines institutae, quam daemones se illis insinuassent.* — Ad tertiam partem, concedo Sapientem praecipue loqui de fabulosa idololatria, a qua vel non distinguit civilem, vel de illa specialiter non loquitur. Unde licet fortasse acciderit idololatricam civilem alicubi introductam esse industria Daemoneum, sine illa speciali occa-

sione quam Sapiens assignat, illud non reputaret cum assertionem Sapientis, sed esset res diversa, de qua Sapiens non loquitur, neque illam excludit. Adde tamen verisimilius esse, prius fuisse ab hominibus inchoatas, et in aetimatione habitas imagines hominum, et postea Daemones sese insinuasse, et incepisse per illas imagines aliqua responsa dare, vel alia prodigiosa facere, ut homines deciperent, et in eis aliquid divinum esse persuaderent. Atque ita concluditur prius fuisse imagines, ut imagines representantes homines, quam ut idola deificata putative (ut sic dicam) per immersionem, seu conjunctionem invisibilium spirituum. Est autem valde consentaneum et testimonio Sapientis, et humanae conjecturae, imagines hominum incepisse depingi occasione mortuorum hominum, vel absentium, et ex affectu nimio ad illos incepisse etiam in venerationem haberi. Unde tandem concluditur primam occasionem totius idololatriae, sive fabulosae, sive civilis, per imagines ex dicto affectu faciendi praesentes homines mortuos incepisse, prout Sapiens significat.

11. *An prius fuerit idololatria sine imaginibus, an cum illis.* — Sed quaeri potest, comparando inter se idololatricam sine imaginibus et cum imaginibus, quenam illarum antiquior fuerit et prius incepit, ac subinde quodnam fuerit primum totius idololatriae initium. Videri enim potest verisimile, idololatricam cum imaginibus fuisse omnium primam, et maxime illam quae per adorationem hominum mortuorum inchoata est. Hoc suadet imprimis locus Sapient. 14 supra tractatus; deinde quia munus philosophandi, et inquirendi Deum ex creaturis, non videtur tam antiquus, sicut idololatriae imaginum. Nam tempore Abrahamae jam erant idola, quae progenitores ejus adorabant, ut ex Jos. 14 constat, ubi sic habetur: *Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham, et Nachor, servieruntque Diis alienis.* Quicquid enim sit de illa quaestione, an Abraham etiam fuerit idololatra (quae nunc nobis necessaria non est, et de illa videri potest Mendoza supra), certum ex illo loco est, patrem et avum ejus fuisse idololatrias, et incertum est an etiam proavus, vel alii progenitores ejus magis remoti idololatrae fuerint, vel quando coeperit post diluvium usus idololatriae in illa progenie. Certum item est cultum illum falsorum Deorum fuisse per sensibilia idola; tum quia hoc solet intelligi in Scriptura nomine falsorum Deorum; tum etiam quia Laban, pater

Rachel, hujusmodi habebat idola, quae Rachel furata est, Genes. 31, quae quasi jure haereditario et patrio more in illa familia retinebantur. At philosophorum sectae et opiniones recentiores sunt, ut late tractat Euseb., lib. de Praep. evang.

12. *Idololatricam sine imaginibus prius fuisse in usu testatur Eusebius.* — His vero non obstantibus, idem Eusebius Caesariensis, lib. 1 de Praeparat. Evangel., sentit idololatricam sine imaginibus prius fuisse in usu, quam cum illis. Nam colere solem et lunam, et alias partes mundi tanquam Deos, idololatria est; refert autem Eusebius, *Aegyptios, primos omnium, solem et lunam Deos putasse, quibus non sanguinem aut nidorem offerebant, sed fruges terrae, quam etiam ipsam ut Deum adorabant.* Quae ibi et alia multa ex Porphyrio refert, et ex Platone, in Cratylo. Addit vero, eo tempore homines tunc non fuisse usos simulacris, aut templis, *quia neque pingere, neque fingere, aut caelare, sed nec aedificare adhuc sciebant.* Unde infra concludit: *Quibus omnibus apertissime liquet, non fuisse apud vel Graecos, vel barbaros simulacrorum dedicationem, etc.* Itaque pro comperto habet idololatricam creaturarum caelestium sine idolis ab hominibus fabricatis, antiquiorem fuisse, non tam ex propria philosophorum inventionem, quam ex quadam admiratione caelestium corporum et siderum, et praesertim solis et lunae.

13. *Probabile illud esse de cultu privato, secus de publico dicendum.* — Sed licet hoc probabile sit quoad privatum cultum, quem unusquisque sibi eligebat juxta proprium errorem, vel opinionem, tamen, loquendo de publico cultu per dedicationem templorum et sacrificiorum, dicendum est incepisse cum idolis, et ab illis initium accepisse. Quia Sapient. 14 expresse dicitur: *Initium fornicationis idolorum inventio.* Loquitur autem ibi Sapiens de propriis idolis arte factis, et fornicationem vocat, juxta communem phrasim Scripturae, superstitionem colendi creaturas divinis honoribus; ergo necesse est ut dicamus saltem communem, et quasi generalem corruptionem hominum, in hac parte, ab idolorum et vanarum imaginum fabricatione et dedicatione initium sumpsisse. Unde etiam verisimile fit, originem illam, quam ibi ponit Sapiens de nimio affectu ad homines mortuos, et exemplo ac coactione tyrannorum, fuisse primam occasionem hujus corruptelae, quae postea aucta fuit, praesertim ex propensione hominis ad praesentiam sensibilem rerum quas colit, par-

tim ex industria dæmonum, ut supra declaratum est.

CAPUT VI.

QUAM SIT GRAVIS CULPA IDOLOLATRIÆ, ET QUÆ PŒNA ILLI IMPOSITA SIT.

1. *Idololatria est peccatum gravissimum ex suo genere. — Primus modus idololatriæ.* — Quod ad culpam attinet, constat hoc esse gravissimum peccatum ex genere suo. Hoc de fide certum est, et evidens lumine naturali, ut omnes Theologi sentiunt cum D. Thoma, dicta q. 94, art. 2 et 3. Ad explicandam vero hanc malitiam, et varios ejus gradus, distinguendi sunt tres modi supra insinuati, quibus committi potest hoc peccatum. Primus est, quando ex infidelitate mentis proeedit, et ex errore circa Deorum multitudinem, et tunc manifesta est hujus peccati gravitas; tum quia ita sentire de Deo gravissimum peccatum est; ergo errorem illum exterius profiteri, etiam est gravissimum peccatum: sed illa idololatria tunc est quædam professio falsæ fidei, et existimationis de Deo; ergo. Tum etiam quia tale peccatum est directe et formaliter contra honorem Deo debitum; nam sicut divina excellentia singularis est, ita etiam postulat singularem cultum et honorem; ergo contra illius honorem directe fit, quoties incommunicabile nomen Dei, et consequenter incommunicabilis honor, alteri, quam vero Deo, communicatur.

2. *An possit intervenire ignorantia invincibilis circa multitudinem Deorum. — Resolvitur quæstio.* — Sed quæres an in hujusmodi errore possit invincibilis ignorantia intervenire. Aliqui enim simpliciter negant, quia tale crimen tam aperte repugnat lumini naturæ, ut nulla possit esse excusatio sufficiens talis erroris. Alii absolute affirmant, quia de tota fide, atque adeo de Deo ipso vero et uno potest dari invincibilis ignorantia, ut sumitur ex Divo Thoma 2. 2, q. 10, a. 1, quia licet Deus possit evidenter cognosci lumine naturæ, non tamen adeo facile, quin vel doctrina, vel inquisitio sufficiens necessaria sit; potest autem utraque deesse absque hominis culpa; ergo tunc poterit esse ignorantia invincibilis. Verum tamen hæc quæstio ad materiam de fide magis spectat. Et ideo breviter dico, si quis habeat aliquam cognitionem unius Dei, et erret putando esse alios deos, quibus divinus cultus tribuendus sit, nullo modo posse per ignorantiam invin-

cibilem excusari. Sic enim dicit Apostolus, ad Roman. 1, fuisse inexcusabiles philosophos, qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, etc., quia ipsamet existimatio unius veri Dei erat sufficiens ad illam ignorantiam et deceptionem expellendam, si vellet advertere. Nam qui credit et recognoscit esse in re publica unum supremum regem, quomodo ignorare potest peculiarem honorem, illi debitum, non esse alteri tribuendum? At vero si quis omnino ignoret Deum verum, et unitatem ejus, excellentiamque supremi numinis, pro ratione talis ignorantia excusabitur vel a culpa, vel a tanta culpa colendi plures Deos. Hoc constat, quia, si illa ignorantia culpabilis sit, non excusabit quidem culpam, tamen quatenus ignorantia est, aliquo modo minuet illam; si vero contingat ignoquantiam esse invincibilem, excusabit omnino culpam, ut constat. An vero id possit contingere, in materia de fide dicitur ex professo. Nunc dico, vel illam nunquam dari, vel saltem esse rarissimam, et non posse inveniri nisi in homine adeo rudi, ut vix censeatur habere plenum usum rationis, præsertim in his superioribus rebus. Ut contingere potest in aliquo gentili, qui et nullam rectam instructionem habet, neque perse philosophari valet, ut multi nunc inveniuntur in Æthiopia, Brasilia, et aliis similibus regionibus.

3. *Secundus modus peccandi per idololatriam.* — Secundus modus peccandi per idololatriam esse potest sine propria mentis infidelitate, cum affectu tamen tribuendi divinum honorem alteri quam Deo vero. Ut si quis credens dæmonem non esse Deum, velit illi exhibere sacrificium, aut aliquid simile, animo honorandi ipsum, ut eum sibi habeat propitium. Et circa hunc modum refert Div. Thomas, dicto articulo 2, veterum sententiam asserentium hoc non esse malum, quia idem honor, præsertim externus, qui Creatori tribuitur tanquam debitus, potest sine culpa simul tribui creaturæ propter aliquam insignem excellentiam ejus vel propter aliquod commodum. Sed hoc non solum est hæreticum, sed etiam contra rationem naturalem; quia cum adoratio debeatur ratione excellentiæ, ubi est propria et incommunicabilis ratio excellentiæ, etiam debet esse incommunicabilis adoratio; excellentia autem et ratio adorandi Deum unica est, et incommunicabilis puræ creaturæ; ergo et adoratio, quam latriam vocamus. Quæ ratio non solum probat de interna adoratione, sed etiam de externa, quæ

ad Deum specialiter determinata est, ut illius singularem excellentiam et dominium significat, qualis est sacrificium: et ideo sacrificium offerre creaturæ tam intrinsece malum est, sicut verbis confiteri illam esse verum Deum, ut ait Augustinus, lib. 10 de Civitat., cap. 19. Unde sicut esset crimen læsæ majestatis humanæ in uno regno, alium ut regem recognoscere præter verum regem, saltem exterioribus signis regium honorem ei deferendo, ita est crimen læsæ majestatis divinæ divinum honorem creaturæ tribuere, præsertim animo et affectu honorandi illam.

4. *Prior idololatriæ modus comparatur cum hoc secundo in gravitate. — Objectio. — Responsio.* — Quin potius si hunc secundum idololatriæ modum cum primo comparemus, videtur hic esse damnabilior, quia est cum certa scientia et cognitione Dei, et ideo majorem contemptum et formaliter mendacium perniciosum involvit. Unde, licet prior peccandi modus sit deterior quantum ad id quod supponit, scilicet, infidelitatem et errorem, nihilominus quoad id quod formaliter ponit, id est, quoad propriam culpam religioni contrariam, pejor est ratione modi hic posterior modus peccandi, quam prior. Sicut Div. Thomas 2. 2, quæst. 10, art. 6, dixit simpliciter gravio-rem infidelitatem committi per hæresim, quam per paganismum, quia illa est cum majori cognitione veritatis et repugnantia ejusdem fidei, ut declaravit Augustinus, lib. 21 de Civit., cap. 25, ita in præsentem, ex genere suo gravius est peccatum idololatriæ hoc secundo modo commissum, quam primo. Accedit, quod vix potest aliquis sciens, aut credens soli vero Deo esse latriam tribuendam, velle illam ex animo tribuere creaturæ, nisi ex Dei odio, et ad vindictam sumendam de illo, sicut operantur dæmones et damnati. Qui modus operandi et supponit summam perversionem voluntatis, et illam participat. Dices posse interdum id fieri sine tali odio, aut intentione vindictæ, ex adulatione quadam, vel ex concupiscentia, aut timore inordinato, sicut posset accidere in simili crimine læsæ majestatis humanæ. Respondetur hoc esse verum de tertio modo idololatriæ ficto animo, de quo statim dicetur; nam ille satis est ad fines prædictos, nec inter homines plus invenitur; at vero hic loquimur de adoratione ex intentione et affectu, quæ ad solam adulationem, vel ad satisfaciendum affectui alterius necessaria non est; et ideo regulariter, quando talis adoratio fit ex animo, et contra veritatem cognitam, maxime vide-

tur procedere ex odio Dei, vel ex formali contemptu illius, licet non repugnet etiam fieri ex indiscreta et voluntaria adulatione, assentatione, vel alio simili affectu.

5. *Tertius idololatriæ modus, quando exhibetur externum signum sine errore intellectus, et sine affectu colendi.* — Tertius modus committendi idololatriæ peccatum, est sine errore intellectus, et sine affectu colendi creaturam ut Deum, sed solum exhibendi signum externum adorationis soli Deo debitæ cum exteriori significatione adorandi creaturam sine intentione cultus. Sicut de Seneca refert Augustinus, libr. de Civit., capit. 6; et de Platoniceis, lib. 10, capit. 1, et de Cicerone Lactantius, lib. 2 de Orig. error., c. 3. Qui philosophi et multi alii in hoc etiam videntur errasse, quod non putarunt hunc modum idololatriæ pravum esse, quando fit ob civilem causam, vel saltem (ut alii voluerunt) quando fit necessitate urgente, ad vitandum gravissimum malum mortis, vel aliud æquivalens. In quem errorem lapsi sunt etiam antiqui philosophi, ut testis est Augustinus, lib. de Vera Relig., c. 5, et lib. 6 de Civitat., cap. 10. Et idem secuti sunt antiqui hæretici, ut testatur Div. Thomas, dicto art. 2. Sed hic error ex professo impugnatur in materia de fide, ubi ostenditur non solam fidem esse de necessitate salutis, sed etiam fidei confessionem, juxta illud ad Roman. 10: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Illa autem idololatria externa, licet ficta, est contra fidei confessionem; nam est confessio alterius Dei, et consequenter continet negationem veri Dei; nam duo simul esse non possunt. Unde etiam illa fictio est religioni contraria; tum quia continet perniciosum mendacium contra Dei honorem, scilicet, quod alter sit Deus, ut Div. Thomas recte dixit; tum etiam quia, qui sic colit falsos Deos, decipit alios perniciose, quia veraciter eum agere existimant, ut Augustinus supra dixit, unde gravissimum scandalum in eis generat. Et ideo Eleazarus sanctissime respondet, 2 Mach. 6, præmitti se potius velle in sepulchrum, quam tale peccatum committere: *Non enim ætati nostræ dignum est (inquit) fingere, ut multi adolescentium arbitantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum, et ipsi propter meam simulationem, et propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, et per hoc maculam, atque execrationem meæ senectutis conquirant.* Est igitur sine ulla dubitatione gravissimum hoc pecca-